

ВІДГУК

офіційного опонента

кандидата психологічних наук, доцента, професора кафедри психології управління ДЗВО «Університету менеджменту освіти»

НАПН України

Москальової Алли Степанівни

на дисертаційне дослідження Черкаської Євгенії Феліксівни
**«Психологічні особливості емоційної стійкості вчителів з різним
досвідом роботи»**

поданого на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 053 Психологія (05 Соціальні та поведінкові науки)

Ознайомлення та аналіз дисертаційної роботи Черкаської Є.Ф. що представлена для захисту на здобуття наукового ступеня доктора філософії на засідання разової спеціалізованої вченої ради вможливує надати загальну оцінку наукової роботи. Зокрема, актуальність теми дослідження, обґрунтованості наукових положень, достовірності та значущості отриманих результатів, наукової новизни, теоретичної і практичної цінності.

Проблема емоційної стійкості актуальна як для розвитку загальнопсихологічної теорії, так і практичної реалізації психологічного знання у різних сферах праці. Аналіз багатьох видів праці показав, що з найбільш значних чинників регуляції трудових процесів є емоційна стійкість, тому і постало питання підвищити її методи і методи довільної регуляції емоційних станів. Напружені та складні емоціогенні умови часто зустрічаються у діяльності педагогів, та сприяють виникненню емоційної напруженості та емоційного стресу. Це зумовлює актуальність пошуку та розробки різних методів та засобів профілактики негативних емоційних станів та розвитку емоційної стійкості особистості.

Одним з основних показників емоційної стійкості педагога є часте виникнення станів емоційної напруженості, що характеризуються тимчасовим зниженням стійкості психічних процесів, погіршенням

працездатності. Стан емоційної напруженості супроводжується зовнішніми проявами, фізіологічними реакціями та негативними змінами у функціонуванні психічних процесів, і, як наслідок, зниженням ефективності професійної діяльності.

Отже, вибір Черкаською Євгенією Феліксівною теми дисертаційного дослідження «Психологічні особливості емоційної стійкості вчителів з різним досвідом роботи» є актуальним та своєчасним за потреб сьогодення.

Авторка ґрунтовно проводить аналіз наукових джерел, доводячи актуальність теми дослідження, специфіку умов праці педагогічних працівників, способи реагування залежно від віку та досвіду роботи, а також, психологічні особливості впливу на коригування зазначеної проблеми.

Дисертантка чітко визначила мету – теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити особливості емоційної стійкості вчителів, в залежності від досвіду їх роботи. Успішній реалізації цього плану сприяло коректне окреслення та вирішення завдань, в межах яких проаналізовано стан теоретико-методологічної розробленості проблеми емоційної стійкості в психології.

Здобувачкою розширено та доповнено уявлення про емоційну стійкість вчителів. Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що вперше було досліджено емоційну стійкість вчителів саме загальноосвітніх навчальних закладів, враховуючи їх досвід роботи в сучасних умовах освітнього процесу. Підхід до вивчення даної проблематики та побудови ефективної тренінгової програми дозволив вперше освітити відмінність емоційної стійкості вчителів різних вікових груп, та можливість її корекції.

У вступі обґрунтовано актуальність дослідження, визначено об'єкт, предмет, мету, завдання та гіпотези, розкрито методологічні засади дослідження, наукову новизну, теоретичну та практичну значущість роботи, наведено дані стосовно апробації результатів дисертаційного дослідження та публікацій.

У першому розділі «Теоретико-методологічні основи проблеми емоційної стійкості» викладено результати аналізу наукових джерел, проаналізовано наукові підходи до вивчення проблеми емоційної стійкості вчителів, систематизовано складові, критерії поняття «емоційна стійкість»,

проаналізовано та узагальнено підходи до вивчення даного поняття.

Виділено основні підходи до дослідження емоційної стійкості, види емоційної напруженості педагога, виділено основні напрямки роботи, що впливають на підвищення рівня емоційної стійкості вчителів.

У другому розділі «Емпіричне вивчення емоційної стійкості вчителів» розглянуто етапи та процеси дослідження, описано вибірку досліджуваних, методи дослідження, доцільність використання обраного комплексу діагностичного інструментарію, емпірично досліджено особливості емоційної стійкості вчителів з різним досвідом роботи в умовах професійної діяльності, визначено рівень вираженості основних критеріїв до проходження тренінгової програми.

Встановлено, що емоційний баланс залежить від ефективності сформованої у вчителів системи емоційних оцінок себе і навколишньої дійсності. Що і зумовило необхідність створення та проведення тренінгової програми з вчителями та проведення апробаційного дослідження у два етапи для встановлення ефективності програми та якості її впливу на вчителів з різним досвідом роботи.

Грунтовно описаний принцип поділу вибірки на групи та спосіб реагування кожних з груп на складні ситуації, які вимагають високого рівня емоційної стійкості. Представлено відмінність емоційної стійкості кожної з груп, обґрунтовано причини таких відмінностей.

У третьому розділі «Результати та інтерпретація проведення формувального експерименту з метою розвитку емоційної стійкості вчителів» проаналізовано тренінгові програми для покращення рівня емоційної стійкості та їх підходи. Створено власну тренінгову програму та застосовано її в роботі з вчителями різних груп.

Слід наголосити, що принципи, які лежать в основі програми є найбільш доцільними та реалізують поставлену дисертанткою мету тренінгу, а саме: створення умов для особистісного зростання, вдосконалення способів емоційного регулювання діяльності та розвитку емоційної стійкості педагогів. Це сприяло, зокрема, отримати очікуваний результат: підвищення стресостійкості; зниження емоційної напруги, розвиток комунікативних умінь та навичок саморегуляції, підвищення впевненості у собі.

На основі аналізу математичної обробки даних, отриманих в результаті дослідження, можна зробити висновок, що створена тренінгова

програма направлена на покращення емоційної стійкості вчителів мала позитивний результат, а рівень оволодіння методологією наукової діяльності здобувачки знаходиться на достойному рівні.

Теоретичні та емпіричні результати дисертаційного дослідження, Євгенії Феліксівни, можуть стати у нагоді психологам та психотерапевтам при наданні психокорекційної допомоги педагогічним працівникам, враховуючи їх вікові особливості.

У висновках дисертації узагальнено результати дослідження. Вони є об'єктивними, чіткими, аргументованими та відповідають поставленим завданням. Систематизація та узагальнення одержаних даних відображають належну дослідницьку кваліфікацію автора.

Дисертація викладена державною мовою, стиль дисертації відповідає вимогам, що висуваються до наукових праць такого рівня, а також відзначається логічністю, послідовністю, обґрунтованістю.

Результати дисертаційного дослідження Черкаської Євгенії Феліксівни представлені у 14 одноосібних публікаціях авторки та виконані на високому рівні.

Структура дисертаційної роботи є традиційною і складається з анотації, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Робота викладена на 319 сторінках, з них основного тексту 194 сторінок. Матеріал дисертації ілюстровано в 67 таблицях та 37 рисунках. Список використаних джерел налічує налічує 129 найменувань, з них іноземними мовами 24. Дисертація оформлена у вигляді рукопису державною мовою. Застосована в роботі термінологія є загальноновизначеною. Стиль викладання результатів теоретичних і практичних досліджень забезпечує доступність їх сприйняття та використання. Дослідження ґрунтується на достатній з обсягом вибірці – 151 вчитель, віком від 21 до 64 років. З них у тренінговій програмі взяли участь 78 вчителів.

Отже, належно оцінюючи дисертаційне дослідження Черкаської Євгенії Феліксівни та, опираючись на все вищесказане, дисертація заслуговує на високу оцінку.

Зауваження та побажання до дисертаційного дослідження.

У контексті наукової дискусії висловлюємо ряд побажань:

1. У першому розділі, при теоретичному аналізі, актуально було б розглянути здобутки європейських країн, з вивчення даного питання, та способи їх запобігання та вирішення даних проблем.

2. Логічним було б посилити психологічний інструментарій тренінгової програми зарубіжними техніками та методиками, які вже дали позитивний результат. Це б дало можливість більш креативно та інноваційно вплинути на поставлену проблему та відкоригувати рівні емоційних стійкості вчителів. Водночас, це надало б нового погляду на розгляд даного питання.

3. Надання більш глибокого опису характеристики груп вчителів, залежно від різного досвіду роботи (наприклад, за індивідуальними особливостям способу їх життя, складу сім'ї, дотримання режиму та ін.) надало б можливість додати до тренінгової програми більше якісних показників та виявити специфічні відмінності для кожної з груп.

Представленні побажання ніяким чином не зменшують вагомість теоретичних та практичних здобутків дисертантки.

ВИСНОВОК

Дисертаційна робота Черкаської Євгенії Феліксівни відображає повноцінний розгляд проблеми емоційної стійкості в контексті сучасних умов та вимог до педагогічних працівників, підтверджує достовірність та обґрунтованість сформульованих теоретичних положень, висновків та рекомендацій, дослідження відповідає усім вимогам рівня наукової кваліфікації здобувача, змістом, структурою та оформленням, відповідає вимогам Постанови Кабінету міністрів України «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» №44 від 12 січня 2022р., а її авторка Черкаська Євгенія Феліксівна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 053 Психологія.

Офіційний опонент:

кандидат психологічних наук, доцент,
професор кафедри психології управління
ДЗВО «Університет менеджменту освіти»
НАПН України

підпис *А.С. Москальової* А.С. Москальової
ЗАСВІДЧУЮ:
Нач. від. роботи з персоналом